

KÖZÖTT

JUHÁSZ ERZSÉBET

*A szaggatások, hasgatások,
a víziók és vízhiányok,
a tagolatlan feltámadások,
a függőlegesek tűrhetetlen
feszültségei fent és lent között —*

(Nemes Nagy Ágnes)

Olyan bábeli hangzavar zengette-hasgatta az autóbust, hogy neki szüntelenül az volt az érzése, hogy nem is motor hajtja, hanem ez a kibírhatatlan lárma. Lehetett itt hallani magyar, szlovák, szerb, görög, román, horvát, szlovén, bolgár, macedón, sőt ki tudná még, milyen beszédet, éppúgy, mint valamennyi felsorolt és fel nem sorolt nép népzenejét, mű- és könnyűzenéjét, sőt egy alkalommal még rockot is. A megérkezés időpontját még hozzávetőlegesen sem lehetett volna kiszámítani, minden attól függ, mennyit kell majd várakozni a különböző határátkelő-állomásokon. Mindez ugyancsak ismerős egy közép-kelet-európai számára, így az ő számára is, minthogy közép-kelet-európaiként jött a világra, s ott valahol Közép-Kelet-Európában élte le életének huszonkét évét, hogy aztán nyakába vegye a világot, legalábbis annak Európa elnevezésű (föld)részét, s azóta, immár tizenhét éve keresse benne — mindeddig hasztalanul — a maga helyét. Réges-rég sejti már, hogy egész Európának nincs olyan országa, ahol végérvényesen le tudná telepedni, pedig fiatalságának fékezhetetlen bizakodásában — ó, azok a boldog hatvanas évek! — úgy érezte, mindenáron búcsút kell mondania hazájának, mert otthon semmi sem válhat belőle, csak afféle félművész, félértelmiségi, illetőleg, ahogy egyik barátja mondaná: „két taps között a semmi”.

Csiferral, gyerekkori barátjával indultak útnak annak idején,

a hatvanas évek derekán. Először csak az Adriáig merészkedtek, s ott töltötték rendre a nyári hónapokat. Barátja zenész volt, s ez idő tájt szaxofonon játszott különböző alkalmi zenekarokban, ő pedig fölcsapott utcai festőnek. Otthon gyerekkorától fogva azt mondogatták neki, hogy *kivételes* tehetsége van a rajzoláshoz, kiváltképp pedig, *kitűnő* színérzőke folytán, a festéshez. Sok-sok évvel később, *kint, valahol a nagyvilágban*, mind gyakrabban bekövetkező s egyre súlyosabb formában jelentkező levertségeinek feneketlen mélységébe zuhanva úgy érezte, minden kettészakadt benne, teste rég különvált tudatától, egész élete végképp összeilleszthetetlen részletekre hullott, s csupán zaklatott idegrendszerével emlékezik még, inkább csak kínzó rémlátomásként önmagára mint egyetlen sajtó göcra, hogy — meglehetősen férfiatlanul (ha a férfiasság fogalma jelenthet még egyáltalán valamit) — minduntalan sírva kellett fakadnia. Sírt olykor egy pohár víz láttán, sírt egy ismerősnek tűnő kilincs, egy gyufaszál vagy akár egy szemébe dobott kenyérdarabka láttán is. S egyáltalán — túl a saját *temetetlen árvaságának* tudatán is — sírt mindenben. S akkor egyszeriben, mint aki már-már hazatalál: *Egykori tanító bácsijának alakja. Éppen az ő rajza fölé hajol. Az ő keze megdermed. Tekintete villámgyorsan átsiklik rajzáról az enyhén lejtő, rücskökkel teli iskolapadra* (mintha ott keresne menedéket mindazért, amit elkövetett), *segítségkérően bámulja ezeket a több évtizedes barna vájatokat és rücsköket. A tanító úr megsimogatja a tarkóját. „Nagyon jól csinálod, fiam.” Megszégyenültség és boldogság.*

Hihetően élességgel látja e pillanatban maga előtt e jellegzetesen falusi, jóságos s a maga módján kissé gyermeteg tanító bácsit. E váratlanul felvillanó látomás hatására megint csak hosszas s végkimerülésig tartó zokogás. Tagolatlan fájdalom: úgy tűnik, ami e látomásban történik, itt van, karnyújtásnyira tőle, s ő csaknem hézagatlanul, a feje búbjáig benne. Mégis, van itt valami más is: áthághatatlan torlasz?, feneketlen mélység?, útjában áll valami, ami kirekeszti e képből. Úgy tűnik, ha belül kerülhetne, helyükre kerülhetnének a dolgok, annak a zűrzavarnak, ami jobb szó híján mégiscsak az életként nevezhető néven, lenne valami-féle összefüggő, áttekinthető időrendje és értelme, legalábbis bele lehetne magyarázni mindebből ezt-azt.

Bénaóság fajuló levertségeinek oly gyakran ismétlődő korszakaiban, melyekre nem is evilági, hanem már egyfajta túlvilági esz-

mélet és emlékezés jellemző, azokéhoz hasonlóan, akik átélték a klinikai halált, s ebben az élet és halál közti állapotban eléjük tártult életük elejétől végig, teljes egyidejűségben, megsejtette ő is, mit jelent egyidejűleg átélni kezdetet és véget, a remény és reményvesztettség egymást váltó stációinak konkrét eseményekkel kitöltött sorát, ahogyan, érzése szerint, az emberi élet nagy általánosságokban összegezhető. S ebben az egyidejűsödött, rangsor nélküli vonulatban — mi más? —: *a részletek, a kicsiségek!* Arra a meggyőződésre jutott, hogy az emberi életnek egyedül ezek a személyre szabott részletei és kicsiségei az igazán fájdalmasak, hiszen minden egyidejűség csak érzékcsalódás, a tudat örök magányából fakad, a létezés egyetlen valószínű mozzanata az idő viszsztatéríthetlensége.

S mégis, hányszor látta képzeletben viszont azt a réges-rég lepergett jelenetet, amikor Csifer, mindannyiuk megdöbbenéssel vegyes ámulatára a gimnázium főbejárata előtt kiszáll egy fiákerből. *Május van, hétjő reggel, egy hónappal az érettségi előtt. Hűvös van, valósággal hideg, inkább az álomosság, mint az időjárás következtében. Karnyújtásnyi távolságra s mégis szakadéknnyira, tagjaiban csontig hatolóan újra meg újra ugyanaz a didergés. Látja maga előtt Csifert, a fiákert (már akkor is utolsó példány volt a városban), a bakon sötétszürke kabátban öreg kocsis, kucs mával a fején, a lovak s a kocsis megdöbbenő hasonlósága, barátja diadalmos arca, ahogy eléjük szökeken. Vállán a gitárja. (Mint később kiderült, egész éjszaka muzsikált egy fantasztikusan beleváló zenekarban: „micsoda fiúk!”) S az öltözéke! Egy ficsúr s egy cirkuszi kikiáltó öltözékének döbbenetes keveréke. Vagy egy sztepp-táncos és egy hídlakó megjelenésének „ötvözete” inkább? A piperkőcségnak s a ripacsságnak eleven megtestesülése, ahogy ott áll: zsirardi-kalap, csikos zakó, fehér betétes cipő (jócskán elrongyolódott állapotban), piros ing, lyukas, piros harisnya. — Öregem! — tart egyenesen felé, amerikai filmekből ellesett hányavetiséggel —, elég volt ebből a rohadék gimiből, ebből az egész porfészekből, megyek az Adriára! Leszerződtem a világ legfaszább zenekarával, estére indulunk Abbáziába. Remélem, jössz! Ne legyél marha! Mi keresnivalónk van nekünk ezek között?*

Fájó elevenséggel látja önmagát is, ahogy szinte belebutult a barátja iránti csodálatába. Szája félig nyitva, szemei kimeresztve. De mindennél élesebben: *a saját kinőtt, ujjban rövid, vállban szűk kabátja, agyonmosott inge (a gallér a kifoszlás határán). S a nad-*

rágja! Mintha vízben állna. Ó, hányszor látta már maga előtt ezt a kinőtt hosszúnadrágot, s benne tizenkilenc éves önmagát, s olybá tűnt neki ez a kép, mint sűrűn rátörő honvágyainak eleven megtestesülése. Mintha a hazatérés nem is lenne egyéb, mint az, hogy ő újra magára húzza — tizenkilenc évesen — ezt a kinőtt nadrágot, amelyben éppúgy fest, mintha vízben állna. Mintha egyedül ez a kinőtt nadrág testesíthetné meg, nemcsak az ő valóságos megjelenését, hanem az egyedül hiteles életformáját és hamisítatlan egyéniségét is — huszonhárom éve egyaránt, változatlanul. S ugyanakkor, e kényszerképzettel egyidejűleg — minthogy ez a látomás mégiscsak kettős —: két, egymásnak ellentmondó fájdalomból tevődik össze, ott kísért benne a kiszabadulás kétségbeesett vágya és akarása, az, hogy kikecmereghessen egyszer s mindenkorra e kinőtt nadrágból, amely, huszonvalahány éve, annyi testére szabott, sőt tökéletes szabású nadrágja ellenére, amelyeket viselnie megadatott — mindmáig levethetetlen.

Az érettségi után, Csifer hívására nem is válaszolva az első adandó (anyagi) alkalommal ő is elutazott Abbáziába, mindössze szegényes kis festékkészletét víve magával. Csifer ekkorra már rég leverte a cirkuszi kikiáltóra emlékeztető rozoga öltözkéjét, bohém de nagyon ízléses ruházatra váltotta. Éjszakánként igazi bárzenésszé vedlett át, sőt még arra is tellett neki, hogy őt is „ember-szabásúvá” változtassa, legalábbis a ruházatát illetően. Ő azonban barátjával kapcsolatban sem tudott megszabadulni, persze nem akkor és ott, hanem évekkel később, mind sűrűbben rátörő levertségeinek idején, amidőn merev halszemmel bámulva hevert gyűrött ágján, annak a lerobbant cirkuszi öltözéknek a látványától, amelyet Csifer azon a bizonyos fiákeres reggelen viselt. Sőt egy régebbi kép is fölmerült az emlékezetében. A kísérettségi után barátja kapott egy akkoriban náluk még valódi ritkaságszámba menő „drága” karórát.

Csifer fényképe, karórás kezével az előtérben a falu egyetlen fényképészének kirakatában. (Foto: Krakovszky)

Egy időben a hamburgi Maxim-bárban töltötte az éjszakáit, Csifer épp itt játszott. Jól jött ez a Maxim, mert rendszerint neki is csempésztek a zenészek némi potyát az italokból, ő pedig ez idő tájt semmi egyéb értelmet nem tudott fölfedezni a saját életében, mint azt, hogy mindaddig igyon, amíg az ital ki nem mossa belőle önmagát s az egész világot, minthogy akár önmagáról, akár a világról töprengett, arra a meggyőződésre jutott, hogy nem más,

mint egy kalap szar. Időnként egy kellemes és szokatlanul kedves lánnyal üldögélt itt, s amennyire a zene hangereje engedte, még váltottak is egymással néhány értelmes szót, amikor is egy-szeriben: Csifer és ő, *amint falujuk vásárterének tengernyi porában egy-egy rozsdás bicikliabroncsot gurítanak, fadarabkákkal ütögetve s ekképpen irányítva, hogy el ne dőljön.* „Na, ki bírja tovább?” *S a por egész térképrendszere térdig piszkos, izzadt lábszárakon.* *A rozsdás abroncsok gurulása: na, melyikük bírja tovább? A jobbra-balra billegő abroncsok, s a máig lemoshatatlan por térképe a lábszárakon.* S a mellette ülő lánnyal váltott néhány értelmes szó már nem vele esik meg, csak mellette vagy felette. Csak egy résnyi távolságra tőle, nem annyira, hogy azt képzelhetné, hogy helyette valaki mással, de mégis valahol között — *helyrebillenthetetlenül.*

Csifer, akit „kint” mindenki Frenkinék (Frankie-nek) hívott (természetesen), cibálta őt magával országról országra, városról városra, ő pedig engedelmesen (vagy tán inkább magatehetetlenül?) követte. Csifer igazi zenei őstehetség volt, úgyszólván minden lehetséges hangszert meg tudott szólaltatni, mikor mire volt szükség, így aztán válogathatott is zenekarok, országok és városok között kedve, szükséglete vagy pusztán szeszélye szerint. Hol ezért, hol azért álltak odébb, neki mégis az volt az érzése, hogy a sűrű helyváltoztatások igazi oka barátja oszilláptthatatlan keresési vágyában rejlik. Mint aki esztelen makacssággal, megátalkodottan hajszol valamit, talán az egyetlen *igazi zenekar* után kutat, vagy valami ennél is sokkal fontosabbat keres, ami talán a világ egyetlenegy nyelvén sem nevezhető néven. Csiferrel sohase lehetne ilyen dolgokat megtárgyalni. (Persze vajon mire is lenne jó az egész? Hát semmire.) A gyakorlati dolgokon kívül soha semmi egyéb nem került szóba közöttük. „Ment ma a meló? Sikerült elsóznod valamit? Seabaj, le van szarva!” Sokszor támadt az a gondolata, hogy barátja szemében ő talán nem is élőlény, hanem csak egy megszokott tárgy, árnyaltabban, mondjuk: amulett. Vagy talán egy maréknyi otthoni föld az egyetemes külhoni talajtalanságban. Persze, valójában ez csak afféle túlzás, a hiábavaló elmélkedés túlkapásai közé sorolható, mert amikor ő, négy-öt évenként ellentmondást nem tűrően közli barátjával, hogy hazautazik, Csifer belesápad, szinte belesoványodik e tömör közleménybe, meggyőződés nélkül handabandázik egy darabig: „Öregem, te vagy a legnagyobb marha a világon!”, majd végül: „Szard össze maga-

dat! S meddig számítasz otthon rostokolni?” — és megvetően legyint egyet, de az erőltetett lebecsülés mélyén tekintetében jól kivehető a szorongás is. Ő pedig néhány heti otthon tartózkodás után, mindön újra meg újra rádöbben, hogy hült helyét találja mindannak, ami után oly csillapíthatatlanul vágyott, egyszeriben: *Csifer Hamburgban, Amszterdamban, Karlsruheban. Kristálytisztán hallja, amint hegedül, szaxofonozik, dobol vagy gitározik, (mikor mire van szükség a zenekarban). Tántorognak hazafelé a hajnalodó utcákon, és a részegséggel vegyes holtfáradtságtól csak röhögnek, röhögnek esztelenül, nyerítve, abbahagyhatatlanul, hogy a könnyeik is kicsordulnak, egy földszinti ablakból valamely dübös néember a nyakukba loccsant egy kancsó jéghideg vizet. S ő, akárcsak „kint”, itthon is úgy kapaszkodik e hangokba, mint pók a hálójába. Mintha ezek a beláthatatlan távolságokból fülébe csengő dallamok, s a fergeteges hahotázások lekottázhatatlan hangsorai jelentenék számára minden földi útnál földibb és valószínűbb útként az egyedül járható útvonalakat.*

Bizonyos felemáság, elrendezhetetlenség persze őt is jellemzi barátjával szemben. Mert milyen különös is az, hogy most, ezen a végtelennek tetsző úton hazafelé, amikor a busz bábeli hangzavarában az ember még a saját gondolatait se hallja jóformán (ahogy mondani szokás), ő mégis szinte megállás nélkül Csiferre gondol, s mind élesebben látja maga előtt az utcákat, ahol együtt csatangoltak, a zenekarokat, amelyekben barátja játszott, mind világosabban önmagát is egy-egy csöppnyi lyukban, amelyet enyhe túlzással műteremnek nevezett, egy-egy szerény kis galériát, ahol olykor-olykor sikerült kiállítania, s nagy ritkán „el is szőnia” valamit. Mind életszerűbben jelenik meg előtte egy-egy édes, női arc, ismerős női test. Vajon miért is nem volt se neki, se a barátjának soha tartósabbnak mondható kapcsolatuk a nőkkel? Ez is csak most ötlük fel benne igazából. A túl sok szép nő látván a tartós választás képtelensége kísértette volna őket? Alig lehet. Pedig valójában egyikük sem volt csapodár fajta. Egyikük sem „lepkegyűjtő” típus. Vajon miért?

Emlékszik, s talán azért oly élesen, mert ez még „kinti” csavargásaik kezdetén történt: Csifer egy varietében muzsikált. „Öregem, ennyi gyönyörű nőt egy rakáson még életedben nem láttál! Olyanok, hogy az embernek . . . eláll a lélegzete. Van belőlük vagy egy tucat. S azokkal a gyönyörű, hosszú lábaikkal, ahogy táncolnak, ahogy emelgetik a lábukat, olyan egyformán, mintha egyet

látnál tizenkettőben. Nincs az a részegség, ne is mondjam... Ugyanazt: tizenkettőben!" S ő nem is kérte magát, estéről estére ott ül az első (!) sorban, és le nem veszi a szemét a tizenkettőben látható egyetlen női lábról, ágyékról, csupa karcúságból előredomborodó mellekről. Egy éjszaka azonban egyszeriben:

Csifer és ő, pelyhedző állú kamaszok, ülnek a CIRCUS MED-RANO első sorában. Csiricsáré színekkel álcázott foltok, eltakarhatatlan lyukak és feslések a porondra terített szőnyegen. Flitterekkel díszített fürdőruhában a lányok, ahogy kisorakoznak a porondra. Óriási combok, alakatlan ülepek, rakoncátlanul ki-ki-buggyanó mellek sokasága. Pattanások. Csámpásság, trampliság, enyhe reték a lábakon. Nehézkes bukfencek, féloldalas cigányke-rekek. Ijesztő imbolygások kézenállás közben. Földre csapódó testek. Rezesbanda fülsiketítő tombolása. Sátorvászon hasogató taps és füttyülés. Lódobogásra emlékeztető kivonulás, szegyenlős, suta integetések. Por, izzadságszag minden mennyiségben.

Egész lényét átjáró émelgés, sajnálkozás és megértés keríti hatalmába minden alkalommal ennek a réges-régi cirkusznak a föl-idéződése nyomán. S nemcsak ez, valamiképpen otthoni életének minden részlete és kicsisége is, amelyek — messzi távolokban való kóválygásai során — valaha is felöltöttek benne, ugyanilyen émelgést, sajnálkozást és megértést váltanak ki belőle. Mint aki soha mást és soha másutt, csak örökös átkelőfélben valamely *tükrök mélyén heverő szobákon*...

Csifer, mint a köszükla, oly rendíthetetlen volt kezdettől fogva abbéli elhatározásában, hogy soha többé nem kíván szülőházába visszatérni, még látogatóba sem, s ő egyre jobban megérti, miért nem akar barátja ingázni hon és külhon között, mint ő. Pedig, hogy őt is rángatják *a függőlegesek túrbetetlen feszültségei fent és lent között* — mindig is sejtette, sőt tudta, s ami mind-ebből látható volt, meg is látta. Különös, hogy erre is csak ebben a közép-kelet-európai hangzavartól harsogó busz végtelenségig ügörgő útvonálán utazva döbben rá igazából. Talán csak most értette meg, hogy barátja egyfajta, a maga számára áhított *fentet* kíván mindenáron megőrizni. A zene, a muzsikálás mint létforma, a zenekar mint közösség, a közönség mint e közösség közege, léttere? De jól látta ő a reggelek, egyáltalán a nappali világ siralmas *lentjeit*, amelyből felívelni estelente, s megtartani a fenti pozíciót éjszakáról éjszakára, mind jobban felőrli az emberileg lehetséges erőket; Csifer mind szorongatóbban *fent* van.

„Öregem, úgy élünk, mint a kiskirályok, kapd össze magad gyorsan, viszlek a legelőkelőbb étterembe! Három fogásos ebéd, előétel, utóétel, prima italok. Nők! *Milyen* nők! Szedd már össze magad!” S ő, mintha valami lassacskán fallá sűrűsödő ködön át hallaná, és csorognak a könnyei. Barátja hozza a whiskyt, útközben tölt is magának egy pohárral, gyorsan felhörpinti, majd ágyához érve tölt mindkettőjüknek egy-egy pohárral. Ő pedig nem tud megszólalni, nem tudja kinyögni az egyetlen szót, amit a fejében forgat: „Minek?” Képtelen kezébe fogni a poharat, s aztán egy hajtásra, ahogy annyiszor máskor, lehúzni, s jóízűen megrázkódni. Fekszik — nem is darab fa, csak egy kis csutka — minek? Csak elapadhatatlanul csordogáló könnyei jelzik, hogy él. Barátja újabb pohárral hörpint föl. Mind jobban nekitüzesedve: „Cigarettát, szivart, mit *parancsolsz?*” Valahol, lényé öntudaton túli mélyén a saját festményét látja maga előtt, s nem tudja, a kép indult-e meg felé, hogy magába zárja őt, vagy ő indult meg tulajdon festménye felé, s már ott bolyong belül a képen, ott csetlik-botlik, s egyre inkább az az érzése, hogy eltévedt, hogy nincs kivezető út e képből, s ez az, amitől, egyetlen emberi életjelként, már csak sírni lehet... Később, lábadozófélben, egyedül heverve a gyűrött ágyon, egyszeriben az jut eszébe, s ezt, mintegy, hogy bizonyossága legyen önmaga felől, fennhangon mondja ki: „Oly jelenvaló s olyan idejétmúlt, olyan idegen vagyok.”

Legutóbbi, hat évvel ezelőtti hazalátogatása alkalmával, abban a zsenge reményben, hátha meg tudna szabadulni „kinti” liderceitől, megfordult a fejében, hogy talán mégiscsak az az egyetlen megfelelő megoldás, ha megpróbál végképp megtelepedni otthon, abban a közép-kelet-európai „katlanban”. Ez a gondolat egészen fölviillanyozta. Alig várta, hogy találkozzon otthoni barátaival, egykori osztálytársaival. Napokon, heteken át azonban hiába kereste őket, s egyre jobban hitt benne, hogy velük minden bizonynyal meg tudná hányini-vetni a hazatelepedés esélyeit. Végre egyiküket megpillantotta egy kísértetiesen hosszú folyosó végén.

Ernő! — kiáltja messziről. S ereiben újra a gimnazista fiúk csikóvére lüktet, lábai remegnek a váratlanul rátörő, harsány örömtől. — Enci! — szalad ki a száján az egykori becenév. *A gimnázium folyosójának kockakövei. Tülekedések: ki ér ki hamarabb az udvarra kicsöngetés után? Babi néni. Vad, fékezhetetlen kamaszok, kis híján maguk alá tapossák az esztelen rohanásban. Hangjában méltóságteljes megvetés: „Maguk egy csürke, egy kö-*

korszakbeli horda!” Kint az iskolaudvaron a visszafogott röhögés kitörése. Röhögés a fuldoklásig. „Enoi!” Ez az „Enoi” egy pillanatra megtorpan ott a folyosó másik végén, úgy hat, mint akinek földbe gyökerezett a lába. Fura mozdulatot tesz, mintha őt mint teljességgel oda nem illőt a zakójáról akarná lepöccinteni. Mindez egy másodperc töredékéig, majd energikus balra áttal benyit a legközelebbi ajtón.

Volt-e vajon valaha is ez a meglett ember Enoi? Talán ez is csak merő képzelgés, olyan fajta irtózatoss kényszerképzet, mint amikor világosan érezte, hogy begyalogolt a saját festményébe és eltévedt benne, kikecmereghetetlenül. „Oly jelenvaló, olyan idejétmúlt, olyan idegen vagyok.”

E hazafelé száguldó busz bábeli hangzavarában most egyszerűen világosan érzi, kóválygás, tántorgás minden, ami csak történik. Falu és város, ország és ország, Kelet-, Közép- és Nyugat-Európa között, Európa és Amerika, Amerika és Ausztrália, kint és bent, lent és fent között. A világ bármely pontjától a világ bármely más pontjái oda-vissza, oda-vissza. Milliárdnyi jármű, milliárdnyi ember, valamiféle jobb sors reményében, itt is — ott is valamitől mindig megfosztva, oda-vissza, oda-vissza.

Costas Vsoclis (Görögország), 1986